

VILÁG- TÖRTÉNET

15. (47.) évfolyam 2025. 1.

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **BENCZE ANDRÁS**
OROSZ BIRODALOM – GYENGE BIRODALOM?
- **HOPKA ZOLTÁN**
AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA GYARMATOSÍTÓ
TÖREKVÉSEI
- **CSEPREGI JANKA JÚLIA**
MODERNIZÁCIÓ VAGY GYARMATOSÍTÁS?
- **CLEMENS WIRLEITNER**
KÍNAI KULIK BEHOZATALA AZ OSZTRÁK–MAGYAR
MONARCHIÁBA
- **BALOGH ÁDÁM TIBOR**
BEVÁNDORLÁS ÉS KOLONIZÁCIÓ A BRAZÍLIAI EGYESÜLT
ÁLLAMOKBAN
- **CSAPLÁR-DEGOVICS KRISZTIÁN**
EGY KOLONIALISTA VADÁSZ A SZOCIALISTA
MAGYARORSZÁGRÓL
- **SZEMLE**
DEMETER GÁBOR, NAGY BÉLA, GREGOSITS GÁBOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Lovaš Eldina, Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

Paradigmaváltás a magyar történetírásban – a kolonializmus kutatás jelene (Csaplár-Degovics Krisztián)	1
<i>Tanulmányok</i>	
Bencze András: Orosz Birodalom – gyenge birodalom? Orosz gyarmatosítás Észak-Amerikában	5
Hopka Zoltán: Az Osztrák–Magyar Monarchia gyarmatosító törekvései	23
Csepregi Janka Júlia: Modernizáció vagy gyarmatosítás? A bosznia-hercegovinai kolonizáció értelmezései	41
Clemens Wirleitner: Kínai kulik behozatala az Osztrák–Magyar Monarchiába. Viták és esetek	69
Balogh Ádám Tibor: Bevándorlás és kolonizáció a Brazíliai Egyesült Államokban. Az osztrák Kereskedelmi Minisztérium 1910. évről szóló beszámolójának tükrében	83
Csaplár-Degovics Krisztián: Egy kolonialista vadász a szocialista Magyarországról. Kelet-Afrika felfedezése a hidegháború idején	113
<i>Műhely</i>	
Gazdik Dániel: Az Erzurumi vilajet a 19. század végén. Egy határvidék az Orosz Birodalom geopolitikai és esztörténeti gondolkodásában	149
<i>Szemle</i>	
Szerbia földrajza (Demeter Gábor)	161
Háborúk atlasza. Modern kor, 16–18. század (Nagy Béla)	165
A portugál történelem nagy csatái (Gregosits Gábor)	168

A portugál történelem nagy csatái¹

Néha a téma nem csak az újságíró számára hever az utcán. Jelen sorok írója önkéntes fordítóként járt Lisszabonban, ahol a II. András magyar király dédunokájáról és az Árpád-házi Szent Erzsébet másodfokú unokahúgáról, Portugáliai Szent Erzsébetről elnevezett Szent Királynő terén bukkant a recenzió tárgyát képező munkára, amelyre a könyvek mellett heverő feljegyzés szerint a Portugál Történelmi Akadémia ajándékaként tekinthet a megtaláló. *A portugál történelem nagy csatái* címet viselő sorozat a portugál hadtörténelmet mutatja be, az első öt kötet a határok kialakulásától a restaurációs háborúig, 1096-tól 1668-ig. Felidézi az egyes korszakok fegyveres konfliktusait, és ismerteti a másik oldal nézőpontját is, továbbá különös és kevésbé ismert, de döntő részleteket is feltár.

Az első kötet bevezetése összefoglalja a határok kialakulásának folyamatát, ami nagyon fontos az államok szuverenitása szempontjából. A tárgyalt időszak 1096-ban kezdődik, Alapító Henrik gróf trónra lépésével, és 1297-ben fejeződik be, amikor Alcañicesben aláírták a portugál–kasztíliai határt rögzítő szerződést. A határ kezdetben nem egy vonal volt, hanem egy – általában ritkán lakott – tágas tér. Részletes felmérése a 16. században történt meg.

Az arab hódítás ismertetése után az önálló külpolitikát folytató Portugál Grófság megalapításának bemutatása következik. Az ibériai államok változatos szövetségeket kötöttek egymással, majdnem mindig Kasztília ellen. A 15. század végén csak Portugália és Spanyolország maradt a félszigeten. Alapító Henrik utóda Teréz volt. Halálakor Alfonz Henrik örökölte meg a grófságot. Uralkodása első éveiben Galícia rovására próbált terjeszkedni és nem hanyagolta el a Tejo vonalának a védelmét. A Kasztíliai és Leóni Királyság belső viszonyai neki kedveztek.

A második kötet a portugál győzelemmel végződött 1385-ös aljubarrotai csatával foglalkozik. Az előzményeket egyes portugál történészek utódlási harcnak, mások társadalmi forradalomnak vagy válságnak tartják. Az 1383-as salvaterrai szerződés előírta, hogy Portugália és Kasztília nem egyesül, Beatrix és János fia foglalja el a portugál trónt. Amikor I. János kasztíliai király 1384-ben bevonult Portugáliába, sok portugál nemes határozatlan volt, hogy melyik oldalra álljon. Megoszlottak a vélemények, hogy a kasztíliai hajóhad a tengeren vagy a Tejón szálljon szembe a portugálokkal. Végül ez utóbbi javaslatot fogadták el.

1 *Grandes batalhas da história de Portugal 1–5.* Ventura Margarida, Garcez: *A definição das fronteiras 1096–1297.* Vila do Conde, Edição e Conteúdos, 2007. 119 p.; Duarte, Luis Miguel: *Aljubarrota 1383–1389.* Vila do Conde, Edição e Conteúdos, 2007. 120 p.; Mendonça, Manuela: *O sonho da união ibérica 1475–1479.* Vila do Conde, Edição e Conteúdos, 2007. 118 p.; Veiga, Carlos Margaça: *A perda da independência 1578–1583.* Vila do Conde, Edição e Conteúdos, 2007. 119 p.; Espírito Santo, Gabriel do: *Restauração 1640–1668.* Vila do Conde, Edição e Conteúdos, 2007. 118 p.

A csatában látszólag a portugálok győztek, de nem tudták megtörni a Lisszabont körülvevő tengeri zárat. Portugáliában a pestis végigkísérte a kasztíliai sereget, a király azonban csak akkor szakította félbe az ostromot, amikor a királynő is megbetegedett.

A harmadik kötet az ibériai unió álmáról szól, amely először 1077-ben jelent meg. Miután a török elleni keresztes hadjárat terve meghiúsult, V. Alfonz Marokkó elfoglalására törekedett. 1475-ben bejelentette igényét a kasztíliai trónra. 1479-ben Alcáçovasban aláírta az örökösödési háborút lezáró szerződést a katolikus királyokkal. Ebben kölcsönösen lemondtak a másik ország trónjáról, és vállalták az elfoglalt városok és várak helyreállítását, valamint a háború alatt épített határ menti várak lebontását. Elismerték Portugália igényét az afrikai partokra és az atlanti szigetekre, továbbá Kasztília jogát a Kanári-szigetekre. A szerződést a katolikus királyok 1480-ban, Toledóban ratifikálták.

A negyedik kötet a függetlenség elvesztéséről szól. Így nevezték egyes portugál történészek az 1580-ban létrejött spanyol–portugál perszonáluniót, amivel megvalósult az ibériai unió. A szerző szerint a következő 60 év rövid volt Spanyolország történetében, de túl hosszú Portugália történelmében. Az események a következőképpen alakultak. Miután Sebestyén portugál király 1578-ban elesett a Ksar el-Kebiri csatában, utóda nagybátyja, Henrik bíboros lett, aki kérte a pápától a felmentését a nőtlenségi fogadalma alól. II. Fülöp erős diplomáciai hadjáratot indított ez ellen, és végül a pápa nem adott felmentést. A király idős, testileg és lelkileg gyenge volt, és sokan átmenetinek tekintették az uralkodását. 1579-ben Henrik, mivel maga akart dönteni az utódlás kérdésében, Mánuel király összes leszármazottjának írt, akik jogot formálhattak a trónra. A függetlenség megőrzése érdekében Henrik hajlandó volt tárgyalni unokaöccsével, II. Fülöppel. A 19. századi történészek szerint Henrik át akarta adni a koronát II. Fülöpnek. Henrik halála után megerősítették a tejői kikötő védelmét és búzát importáltak Franciaországból, de nem tudták feltartóztatni a hatalmas és jól szervezett spanyol hadsereget, amelyet Alba hercege vezetett. Portugália elfoglalásával II. Fülöp az egész félsziget uralkodója lett.

A szerző ismerteti néhány kortárs történészi munkát és beszámolót a Ksar el-Kebiri csatáról. Luis Nieto spanyol domonkos művét franciául írta, igen részletes a spanyol Luis de Oxeda munkája. Egy ismeretlen nevű olasz hadifogoly is írt beszámolót, négy portugál mű kéziratban maradt. A genovai Gerolamo de Franchi Conestaggio műve 1585-ben jelent meg. Célja Portugália és Kasztília uniójának, illetve Kasztília álláspontjának az igazolása volt a nemzetközi közvélemény előtt. Egész Európában olvasták, és másokat is megihletett, de nem fordították le portugálra. 1602-ben adta ki művét Párizsban João de Castro, aki meg volt győződve arról, hogy a király nem halt meg. Sikert aratott az indiai alkirály, Álvaro de Castro törvénytelen fiának írása is. Nagyobb visszhangja volt Portugáliában Jerónimo de Mendonça 1607-ben, Lisszabonban megjelent könyvének. Mendonça két évet fogságban töltött, és az előkészületektől a kiváltott foglyok hazaérkezéséig tárgyalta az eseményeket. 1629-ben Miguel Leitão de Andrada adta ki húsz párbeszédet tartalmazó művét, amelyek közül a hetedik az afrikai hadjáratról szól. Az elbeszéléssel hálát akart adni Szűz Máriának, hogy túlélte a hadjáratot.

Az ötödik kötet a restaurációs háború (1640–1668) eseményeit dolgozza fel. A lovassági főlényben lévő Spanyolország csak a francia és a holland front lezárása után, 1660-tól vetett be nagyobb erőket Portugália elfoglalására. A kötetben hét fontos csata leírását olvashatjuk (montijói csata, 1644, melynek kimenetele bizonytalan volt és megnyitotta az utat a vesztfáliai béke felé; második guararapesi csata, 1649; Linhas de Elvas-i csata, 1659; ameixiali csata, 1663; Castelo Rodrigó-i csata, 1664; Montes Claros-i csata, 1665). 1669-ben a pápa is elismerte Portugália függetlenségét, és nunciust küldött Lisszabonba.

A szerző ismerteti az 1560–1660 között lezajlott katonai forradalom eredményeit. A főbb jellemzők: a gyalogság számított a legfontosabb erőnek. II. Gusztáv Adolf svéd király kezdte összehangolni a gyalogságot, a lovasságot és a tüzérséget. A csapatok különböző zászlókat használtak, az egyenruhák csak később, az angol polgárháború idején jelentek meg. A hadjáratokat tavasztól ősziig, és a 16. század közepétől már nem a várak közelében vívták. Az 1571-es lepantói győzelem nemcsak a spanyol gyalogságnak, hanem a tüzérségi fölénynek is köszönhető. A parancsnokok általában nemesek voltak, és politikai döntés alapján nevezték ki őket. A perszonálunió alatt sok portugál harcolt a spanyolok oldalán. Franciaország szárazföldi, Anglia és Hollandia pedig tengeri hatalommá vált. Portugália atlanti ország volt, ami lehetővé tette, hogy fenntartsa szárazföldi határait és ellensúlyozza Kasztília befolyását. Portugália területéhez, lakosságához és gazdagságához viszonyítva sok európai országnál nagyobb katonai erővel rendelkezett.

A szerző megállapítása szerint egy hadjáratot a hadvezérek, a katonai gondolkodás, a technika, az erőforrások mozgósítása és a lakosság támogatása együttesen határozzák meg. A harmincéves háború után az uralkodók szabadon választhatták meg felekezetüket, és a pápa többé nem avatkozott be a konfliktusokba. Teret nyert a tudományos gondolkodás, megjelent a merkantilizmus gazdaságpolitikai irányzata, és a távolsági kereskedelem központja áttevődött a Földközi-tengerről az Atlanti-óceánra.

Az első és az ötödik kötet kronológiát is tartalmaz, és mindegyik kötet bibliográfiával zárul. A tanulmányok elsősorban a hadtörténelem eseményeit tárgyalják részletesen, de a külpolitikai folyamatokat is figyelemmel követik. Mindegyik hadjárat Portugália függetlenségének megőrzéséért zajlott.

*Gregosits Gábor**

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem BTK Hispanisztika Tanszékének doktorandusza (6722 Szeged, Petőfi S. sgt. 32–34.)

CONTENTS

Paradigm Shift in Hungarian Historiography – the Present of Colonialism Studies (Krisztián Csaplár-Degovics)	1
<i>Studies</i>	
András Bencze: Russian Empire – a Weak Empire? Russian Colonialism in North America	5
Zoltán Hopka: Colonial Aspirations of the Austro–Hungarian Empire	23
Janka Júlia Csepregi: Modernization or Colonization? Interpretations of the Austro–Hungarian Settlement Policy in Bosnia-Herzegovina	41
Clemens Wirleitner: Import of Chinese Coolies into the Habsburg Monarchy: Discourses and Cases	69
Ádám Tibor Balogh: Immigration and Colonisation in the Republic of the United States of Brazil: In the Light of the Report of the Austrian Ministry of Commerce for the Year 1910	83
Krisztián Csaplár-Degovics: A Colonial Hunter from the Socialist Hungary: Discovering East Africa during the Cold War	113
<i>Workshop</i>	
Dániel Gazdik: The Erzurum Vilayet at the End of the 19 th Century: A Borderland in Russian Geopolitical and Intellectual Thought	149
<i>Book Reviews</i>	
The Geography of Serbia (Gábor Demeter)	161
Atlas of Wars in the Early Modern Period: 16 th –18 th Centuries (Béla Nagy)	165
Great Battles in Portuguese History (Gábor Gregosits)	168

Ára: 900 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszáma: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2025. évi megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap
és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

Nemzeti
Kulturális
Alap

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

**HUN
REN**

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET